

Brandner, Aleš

[Pospíšil, Ivo; Šaur, Josef. Střední Evropa jako kulturní průsečík a Slované: tradice - perspektivy - úskalí: (několik vybraných okruhů)]

Opera Slavica. 2013, vol. 23, iss. 4, pp. 55-58

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/129004>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ková spojení, různé typy kondenzací. Zde zvláště vyniká typický rozdíl mezi českým slovesným vyjadřováním a ruským jmenným – užívání českých vedlejších vět proti ruským participiálním a jiným nominálním konstrukcím.

Neméně je třeba ocenit pozornost, kterou autorka antologie věnuje novinářskému a publicistickému stylu, jehož společenská úloha se v současné době pomalu stává meritkem prestiže místo tradičně chápaného stylu umělecké literatury. Míra národnostních zvláštností autorů a jejich subjektivita je v tomto stylu zvláště patrná a dobře vyniká z autorkou vybraných textů, které se týkají záležitostí aktuálního významu, zejména společenско-politických událostí.

Uváživě je sestavena i bibliografie, a to odděleně k jednotlivým kapitolám. Obsaženy jsou publikace převážně ruských a českých autorů, výjimečně i německého a anglického autora. Výběr jednotlivých položek svědčí o dobré informovanosti autorky v oblasti příslušné odborné literatury. Poněkud nás však překvapuje, že není uvedena nedávno vydaná publikace Z. Nedomové *Функциональная стилистика русского языка*, Ostrava 2010. Bylo také vhodné, aby byla do seznamu pojata publikace J. Chloupka a kolektivu *Stylistika češtiny*, SPN, 1990. Další práce lingvistek – členek uvedeného kolektivu – totiž v seznamu jsou, kdežto jméno hlavního autora knihy zde nenalzáme.

Tyto připomínky nechtějí snížit celkový příznivý dojem z antologie J. Kapitánové. Ten nás vede k myšlence, že by po dalších zkušenostech z praktického uplatnění této zajímavé pomůcky bylo vhodné přistoupit k jejímu rozšíření, případně podle autorčina uvážení jinak modifikovanému novému vydání.

Stanislav Žaža

Pospíšil, I. – Šaur, J.: Střední Evropa jako kulturní průsečík a Slované: tradice – perspektivy – úskalí. Několik vybraných okruhů. Masarykova univerzita, Brno 2011, 114 s. ISBN 978–80–210–5607–7.

Předkládaná publikace je věnována otázce středoevropanství a postavení Slovanů ve středoevropském regionu. Už v úvodě (*Úvodem*, 5–9) se mj. konstatuje, že fenomén střední Evropy se jeví spíše jako duchovní než reálný geopolitický prostor, ohnisko směřování různých kultur a národů. Jedním z nich je entita slovanských národů a jejich kultur.

Spojení Slovanů (především západních) a střední Evropy přináší řadu problémů. Druhý z autorů posuzované publikace – J. Šaur – si v této souvislosti všímá postavení Lužických Srbů (*Lužičtí Srbové v kontextu Střední Evropy. Malý národ v multikulturním a globalizovaném světě na počátku 21. století*, s. 10–60). Autor si klade za cíl seznámit čtenáře se současnou jazykovou a národnostní situací Lužických Srbů a poukázat na některé historické souvislosti a příčiny, které k tomuto stavu vedly. V současné době se ve spojitosti s Lužickými Srby hovoří jako o vymírání národa. Uživateli lužické srbštiny neustále ubývá. O Lužických Srbech se říká, že jsou bilingvní, ale skutečnost je taková, že německy hovoří často lépe než lužickosrbsky. Významný podíl má na tom v poslední době především přirozená asimilace (smíšená manželství, odchod mladých lidí za prací do města, postupující globalizace světa). O celistvém lužickosrbském území se dnes dá hovořit jen stěží, nicméně lze vymezit dva teritoriálně oddělené jazykové ostrůvky, a to Dolní Lužici (hlavní centrum představuje město Chotěbuz) a Horní Lužici (Budyšín a okolí). Pokud jde

o katolické Lužické Srby, nelze se nezmínit o jejich tradičních vazbách na české země. Během reformace zanikla v této oblasti katolická biskupství, proto byla katolická diaspora svěřena do správy pražského arcibiskupství, která trvala až do obnovení míšeňského biskupství v r. 1922. Pro studium katolického bohosloví byl v Praze zřízen Lužický seminář (1708). Reformace však znamenala počátek lužickosrbského písemnictví. Po Vídeňském kongresu (1815) došlo k přerozdělení území Lužic mezi Sasko a Prusko. K úspěchům 40. let 19. století patřilo založení *Matice lužickosrbské* a vydávání *Časopisu Matice lužickosrbské* (od r. 1848). Centralizující roli mezi oběma Lužicemi sehrála *Domovina* jako politicky nezávislý spolek, založený v r. 1912. Po celá desetiletí byla Lužice pod silným tlakem germanizace. Jisté uvolnění poměrů přinesla 20. léta 20. století, kdy museli Němci řešit problémy vyvolané prohranou válkou. Zlom přinesl nástup nacismu na počátku 30. let (ukončení činnosti Lužickosrbské lidové rady, zastavení *Serbských Nowin*, zakládání německých škol, poněmčování dětí, poněmčování názvů vesnic aj.). Boj proti germanizačním snahám sváděla v tomto období *Domovina*, které nakonec byla v r. 1937 zakázána její další činnost. Po válce jí okupační úřady uznaly jako politické, anti-fašistické a kulturní zastoupení Lužických Srbů. Po vzniku NDR se proměnila v etnickou odnož SED. V období NDR nebyla situace ideální, byla značně jiná, než se hlásalo, přesto aspoň základní práva Lužických Srbů jako menšinového národa byla úředně garantována. Po znovusjednocení Německa se vysoké politické kruhy touto problematikou zabývat, přesto řada problémů setrvává. Obě Lužice jsou rozděleny mezi Sasko a Braniborsko, přičemž každá země jim garantuje různou míru menšinových práv.

Důležitou součástí národního vědomí je lidová kultura. Lidové zvyky a tradice sahají až do pohanského období. Čtenář má možnost seznámit se s lužickosrbskými zvyky v průběhu kalendářního roku. Nejznámější jsou velikonoční jízdy katolických Lužických Srbů, konaných o velikonoční neděli.

Za hlavní distinktivní rys národa třeba pokládat jazyk V práci jsou zmíněny charakteristické rysy horní a dolní lužičtiny.

Pokud jde o politickou reprezentaci Lužických Srbů, nutno dodat, že jim dodnes chybí politický orgán, který by vzešel z demokratických voleb a jehož zvolením by mu obyvatelstvo dávalo mandát k naplnění politického programu.

Stručně je v práci podán přehled současných prostředků masové informace (periodika, rozhlas, televize, internet). Hlavní problém spočívá v tom, že bilingvní Lužičtí Srbové dávají přednost německým kvalitněji zpracovaným informačním kanálům než těm čistě lužickosrbským.

Důležitou úlohu ve snahách o zachování lužickosrbského jazyka a národního vědomí hraje školství. Čtenáři je nabídnut historický pohled vývoje školství u Lužických Srbů od 15.–16. stol. až do současnosti. Situace v současném školství je taková, že směrem od nejnižších stupňů k těm vyšším má vzdělávací soustava tvar pyramidy – s postupujícím věkem ubývá možnost vzdělávat děti v lužické srbštině. Počínaje druhým stupněm základní školy je lužická srbština většinou vytlačena do pozice cizího jazyka.

Autor této části publikace nás seznamuje s výzkumem etnické identity a jazykových a kulturních vztahů u žaku Lužickosrbského gymnázia v Budyšině, které prováděl v letech 2001 a 2005 pražský etnolog L. Šatlava. Na základě tohoto výzkumu by situace neměla být ani ideální ani katastrofální. Oficiálně udávaný počet 60 tisíc Lužických Srbů však považuje za nadnesený. Uvádí, že etnikum na prahu 21. století se přiblížilo k asimilaci víc

než kdy jindy ve svých dějinách. O tom, zda Lužičtí Srbové nadále přetrvávají jako svébytné etnikum se rozhodne v horizontu příštích 15 až 20 let.

Střední Evropa je kulturním, ale i politickým průsečíkem a je zřejmé, že se tu protínalo jak západovýchodní, tak i severojižní kulturní proudění. V tomto smyslu je střední Evropa spjata i s východními Slovany, nejvíce s Rusy. Jde o staré vazby vrcholící v meziválečném období rozsáhlou emigrací (zejména intelektuálů), které mají své (avšak kvalitativně jiné) pokračování na konci 20. století. Nové problémy mají často staré kořeny, které sahají hluboko do minulosti. Takto orientuje své výklady první z autorů – I. Pospíšil – ve druhé části předkládané publikace (*Střední Evropa a Rusko: pohledy, recepcce, průniky*, s. 61–113). Zmiňuje se o ruské literatuře v pojetí českého slavisty, literárního vědce-komparatisty a folkloristy J. Horáka (1884–1975), někdejšího mimořádného profesora Masarykovy univerzity v Brně (1922–1926), později řádného profesora Univerzity Karlovy v Praze (od r. 1927), akademika ČSAV (od r. 1956), v letech 1957–1964 ředitele Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV. Jmenovaný se podílel za první republiky na budování humanitních věd, zejména slavistiky a srovnávacího studia literatury a folkloru. Jeho velkým inspirátorem byl T. G. Masaryk, který mu ukázal cestu k poznávání Ruska zejména svým původně německy napsaným dílem *Rusko a Evropa*. Horákovu pojetí komparistiky je srovnáváno s díly F. Wollmana, především s jeho *Slovesnosti Slovanů* (1928), J. Slavíka a M. Murka. V Masarykově duchu rýsoval Horák také svůj pohled na slovanské literatury (včetně ruské). Stejně jako u Masaryka v centru jeho pozornosti stojí F. M. Dostojevskij. Autor této části poukazuje na vnitřní propojenost jeho dostojevskologických studií. Horák ve svém díle *Masaryk a Dostojevskij* ukazuje nejen silné působení ruského spisovatele v podobě myslitele na Masaryka, ale také to, jak Masaryk kdysi utvářel české a evropské chápání Dostojevského. Dá se říct, že Masaryk založil celé své pojetí Ruska především na Dostojevském. Ve zkoumání jeho obrovského díla se rozlišují dvě období: předbachtinovské a postbachtinovské. Pro období postbachtinovské se v práci uvádějí badatelé a jejich studie zabývající se tvorbou Dostojevského. Zdůrazňován je fakt, že Dostojevskij úzce souvisí s vývojem literatury obecně a zvláště románu.

Dále rozebírá autor této části publikace román napsaný formou deníku. Vychází z díla současného populárního českého spisovatele M. Viewegha *Biomanželka*. Jde o deník a humoristický román. Z dějin literatury víme, že tradice spisovatelova deníku v různé žánrové a tematizované podobě není nic nového. Při této příležitosti se nabízí srovnání s projektem Dostojevského *Deník spisovatele*. V této spojitosti sahá autor k analýze F. M. Dostojevského a českého básníka a prozaika J. Demla. Oba tvořili v převratné době 19. a na počátku 20. století. Dostojevskij publikoval své texty jako cizí a tváří se přitom jako jejich editor. Nikdy neztrácel ze zřetele umělecký charakter svého „deníku“. Deml naopak vydává texty svých přátel. Jeho deníky *Šlépěje* připomínaly svou heterogenitou právě Dostojevského *Deník spisovatele*. Za předchůdce Demlových *Šlépějí* lze pokládat Léona Bloye, jehož popisy Dánska a Dánů, mezi nimiž nějakou dobu žil, jsou spíše výrazem myšlenkových makrostruktur a jeho lidské povahy. Z tohoto hlediska lze M. Viewegha zařadit do doby, která je více či méně poznamenána postmodernou a jejím ponorem do triviality.

V závěru této části se autor zamýšlí nad knihou *Za sovětskou civilizací* vydanou v r. 1936 právníkem a ekonomem B. Palkovským (1888–1978). Palkovský podnikl s přáteli autem cestu do stalinského SSSR přes Německo, Lotyšsko, východní Prusy do Leningradu a Moskvy. Na tu dobu je to velmi obsáhlá a zároveň seriózní, ale i kritická

analýza sovětských poměrů té doby. Autor této části pokládá Palkovského knihu spolu se studii J. Slavíka, historika a příslušníka „generace roku 1900“, za počátek naší vědecké sovětologie. Slavík nevidí sovětský režim ahistoricky, naopak včleňuje jej jako organický produkt do světového vývoje. V tom se shoduje i s některými bývalými sovětskými disidenty, mj. A. Zinovjevem (1922–2006), který proslul řadou knih a studií, v nichž konkrétně rozebral existenci SSSR a vyslovil názor, že zánik tohoto státu byla chyba.

Ukazuje se, že Palkovského „cestopis“, jeho pohled na Rusko jako na součást Evropy a světa, neztratil nic podstatného ze své aktuálnosti. Jelikož je už SSSR minulostí, je také nepřímou výzvou ke studiu tohoto fenoménu; byl by to úkol pro komplexní, multidisciplinární výzkum, v němž by středoevropská kulturní a vědecká zkušenost a slavistická a rusistická tradice mohly sehrát pozitivní roli.

Aleš Brandner

Slovník nové slovní zásoby slovinštiny¹

Slovar novejšega besedja slovenskega jezika. Red. Aleksandra Bizjak Končar – Marko Snoj. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013, 407 s. ISBN 978-961-254-413-3.

Slovar novejšega besedja slovenskega jezika (dále jen SNB) vznikl na lublaňském akademickém pracovišti (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Znanstvenoraziskovalni center, Slovenska akademija znanosti in umetnosti). V předmluvě knihy ředitel zmíněného pracoviště prof. Marko Snoj, uznávaný etymolog, autor mj. slovinského etymologického slovníku,² uvádí, že SNB navazuje (a také se často odvolává) na slovník spisovné slovinštiny (*Slovar slovenskega knjižnega jezika*, dále jen SSKJ),³ který byl vytvořen na stejném pracovišti. Z hlediska metodologického bylo důležité propojení zkušeného týmu lexikografů, podílejících se na vzniku SSKJ, s lexikografy mladší generace, kteří připravují nový výkladový slovník slovinského jazyka.

SNB obsahuje slova a slovní spojení, která byla zaznamenána během posledních dvaceti let (přesněji v letech 1991–2011), tedy ta, která nejsou zpracována v SSKJ. V rámci 5 384 heslových statí je objasněno okolo 6 400 nových lexikálních jednotek. Důležitým zdrojem nejnovější slovní zásoby slovinštiny byl korpus *Nova beseda*,⁴ který je budován od roku 1994 na speciálním oddělení institutu (Laboratorij za korpus slovenskega jezika). Největší část slovníku tvoří nová slova, jimiž jazyk reaguje na změny ve společnosti, na nové jevy v technice, kultuře, vědě, umění, sportu, politice aj. V současném globalizovaném světě je nasnadě, že řada nových slov jsou přejímky z cizích jazyků, hlavně z angličtiny. Ve slovníku jsou ovšem i slova již dříve známá, doložená v SSKJ, v SNB jsou však uvedena buď s novým významem, nebo jako součást nového slovního spojení.

¹ Recenze byla vypracována za podpory grantového projektu GA ČR č. 13-17435S.

² Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana: Mladinska knjiga 1997. Druga, pregledana in dopolnjena izdaja Ljubljana: Modrijan 2003.

³ *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1–5, Ljubljana: ZRC SAZU 1980–1991.

⁴ Korpus *Nova beseda* je dostupný na: http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html.